

Muzeum dějin lékařství ve Varně

Jedním z nejmladších muzeí města Varny, které není součástí komplexu muzeí a památníků „Kulturně historické dědictví – Varna“, které ale 300 tisícové přístavní město Varnu důstojně reprezentuje, je „Muzeum dějin lékařství ve Varně“. Bylo založeno až v roce 1978 v budově, která byla první bulharskou nemocnicí, dostavěnou dne 8. listopadu 1869 z peněz (126 900 stříbrných rublů) darovaných k tomu účelu Paraskievem Nikolau, který v polovině 19. století uprchl z Varny ovládané Turky do ruské Oděsy.

Budova v uplynulých 131 letech sloužila zdravotnickým potřebám černo-mořského přístavního města Varny. Byla izolací pro nakažené cholery, vojenským lazaretem, infekční nemocnicí, městskou porodnicí, stanicí očkování proti vzteklině, hygienicko-epidemiologickým ústavem a nyní již 21 let Muzeum dějin lékařství.

Muzejní expozice zaujímá plochu 400 čtverečních metrů a prezentuje hmotné doklady lékařství od 4. tisíciletí př. n. l., od křemenné čepele, kterou eneolitici předkové prováděli nejen chirurgické zákroky, ale též trepanace lebky těm, kteří trpěli epileptickými záchvaty, až po aparaturu zaznamenávající činnost srdce. Muzejní expozice je rozdělena do tří oddílů.

První část expozice zachycuje poznatky medicíny od 4. tisíciletí př. n. l. do 14. století, kdy se dobytím metropole 2. bulharského státu – Velkého Ťarnova (1393) a bitvou u Nikopole (1396) Bulharsko dostalo na pět století do područí Turků.

Ve foyeru muzea jsou do zdi zasazeny bílé mramorové desky, pocházející z hrobu lékaře ze 2. stol. př. n. l. z antického města Odesos, jak Varnu nazývali

Řekové. Na reliéfu je obraz boha lékařství Asklépia.

V prvním sále se dozvídáme, že autochtonní obyvatelstvo – Trákové, kteří obývají zemi od doby bronzové, používali léky rostlinného, živočišného i nerostného původu; z doby bronzové a železné jsou vystaveny skalpely a pinzety a na mincích se setkáváme i s obrazy bohů dávajících lidem zdraví. Jsou to Asklepios – původně thesalský heros zdraví, kterého přejali Řekové, řecká bohyně Hygieia, Hérakles a další dokládající sepětí trácké a řecké kultury. Nalezname zde i mramorovou desku s reliéfem Asklepia a tří nymf – ochránkyň obyčejných i minerálních pramenů. Nálezy vodovodních a kanalizačních potrubí (např. v Nesebru) svědčí o vysoké úrovni sanitárně hygienických zařízení doby římské 2. a 3. stol. n. l. Z téže doby pocházejí chirurgické nástroje a skládací vážky. V době římské dosáhl vrcholu a největšího rozšíření kult boha Priapose. Původně to bylo maloasijské falické božstvo, jehož kult se v letech výbojů Alexandra Velikého (336–323 př. n. l.) rozšířil do východního středomoří a v římském období do všech zemí evropského, asijského i afrického kontinentu při Středozemním moři. Byl ctěn jako ochránce plodnosti, zahrad, sadů i vinic před škůdci (hmyzem, ptáky, zloději), a v době římské též rybářů, námořníků, prostitutek, svůdců, eunuchů, pederastů a někdy veškerého obyvatelstva.

V roce 681 došlo spojením Prabulharů, Slovanů a Tráků k vytvoření I. bulharského státu (681–1018). Na antropologickém materiálu, získaném z pohřebišť 9.–10. i 14. století jsou dokládány nemoci, kterými obyvatelstvo Bulharska té doby trpělo. Vedle zhojených zlomenin to bylo obrušování zubů, jejich hni-

savé záněty, paradentóza, artrózní změny na kostech aj., ale též umělé deformace lebek, docílené obvazováním (např. z pohřebiště č. 3 v Devne, datovaného do 9. století, dítěte, 30letého muže a 25–30letá žena z hromadného hrobu; z hrobu 30–35letého muže č. 170, z 9.–10. století Durankulaku). Na významném pohřebišti z pozdní doby kamenné ve Varně byla v hrobu č. 63 pohřbena žena, zemřelá ve věku 30–35 let s masívními výrůstky – ekrostory – na vnitřní straně lebečních kostí. V Durankulaku v hrobu č. 5, datovaném do 9.–10. století, byl pohřben 30–35letý muž s křížovým švem na lebce; v hrobu č. 19 byl na témže pohřebišti pohřben jedinec s chronickým zánětem kosti, v hrobu č. 198 téhož pohřebiště 45letá, úplně bezzubá žena; na pohřebišti ve Varně z 9. století byla pohřbena 18letá žena s otevřeným křížovým švem. Na pohřebišti ve Varně Troševu, datovaném do 9.–10. století, byl pohřben 30–35letý muž se zhojenou trepanací lebky; na holenní kosti 40letého muže, pohřbeného ve 14. století v hrobu č. 24 ve Velkém Trnovu-Carevci, vidíme artrózní změny; ze 14. století máme z Burgasu doloženo vyobrazení léčitele.

Ve druhé části expozice je dokumentováno bulharské lékařství v období turecké poroby, tedy od přelomu 14. a 15. století do bulharského národního obrození konce 18. a prvních třítin 19. století spjaté s činností osvícenskou, projevy politického a národního sebeurčení, bojem za svobodu i církevní nezávislost.

Bylo to období, ve kterém významnou roli hrálo léčení bylinami, zařikáváním, lidovými léčiteli i mnichy léčiteli, působícími při klášterech a kostelech a v nevelkém počtu lékaři, většinou cizinci. Trojrozměrný materiál je v této části

expozice zastoupen různými typy misek, džbánek, konvic, baněk, talířků, naběraček, vaků, tykviček, loubkových válcovitých krabiček a rozměrnějších krabic na bylinné čaje, v mladším období skleněnými lahvicemi se zabroušenými zátkami, ale i kostí, lýkem i nástroji na pouštění krve, ale i homeopatickými léky; ale nechybí zde ani kovové votivní předměty (oči, ruce, nohy, děti novorozeňata i většít, amulety ve tvaru knížky se sv. Jiřím, škapulíře a jiné předměty mající ochranný charakter, např. dětská čepička s amulety proti uřknutí s našitými křížky, perličkami, mušličkami, knoflíky, ale též díly náboženského umění, jakým je oltářík – triptych s Bohorodičkou a sv. Jiřím a sv. Demetriem. Knihy jsou zastoupeny tituly: „Zlatopečatno slovo ot cara Ivana Šišmana dađeno na Rilskija Monastir“, „Naučna kniga za anatomija i fiziologija“, Plovdiv 1867 a „Plno sbranie na Državnite Zakony, Ustavy, Nastavlenija i Vysoki Zapovedi na Osmanskata Imperija, tom III,“ Cari-grad 1873.

V době bulharského národního obrození většina lékařů žijících v zemi byli cizinci, především Turci, Řekové a Židé, ale též Němci, Rakušané, Angličané, Francouzi, Italové, Rusové, Srbové a od počátku 2. desetiletí 19. století i první diplomovaní Bulhaři. Zmíním z velkého počtu jmenovaných, zobrazených a v mateřštině i v cizích jazycích vydaných knížek alespoň ty prvé – průkopníky: doktora Marko Pavlova (promoval v roce 1811 v Paříži a působil pak jako lékař a lékárník ve Velkém Tärnovu), lékaře Atanase Bogorudiho (získal diplom v roce 1816 ve Würzburgu), doktory Nikolu S. Nikolova (ukončivšího studia v roce 1828 v Pise) a Petra Berona (rodáka z města Kotel, který dokončil v roce 1831 studia v Mnichově, působil v Rumunsku, pak

v Paříži a v Londýně, kde vydal několik lékařských knih v jazycích německém a francouzském).

Většina obrozeneckých lékařů pracovala jako karanténní lékaři ve Varně, Burgasu, Balčiku, Silistru Ruse a Tutrakanu. Doktor Vuro Panov (1827–1916) po získání diplomu (v roce 1853) působil jako městský lékař v Gabrovu, od r. 1860 v Šumenu, v letech 1862–1864 jako hlavní inspektor lékařů v karanténních službách v Dobrudži, hlavní lékař v rumunské Alexandrii od roku 1864 přednášel na bukureštské lékařské fakultě. Vystavené lékařské nástroje dokládají rozvoj lékařství té doby – teploměr, naslouchadla, oringologická zrcátka, injekční a výplachové stříkačky, teploměry na měření teploty pacienta, místnosti i vody, váhy, kahan, klystýrová baňka, pouzdro s chirurgickými nástroji atd.

Závěrečná *třetí část* expozice dokumentuje vývoj lékařství po osvobození z turecké poroby. Po roce 1879 byla turecká nemocnice obsazena a lékař Paraskiev Christov byl jmenován starším lékařem, doktor Dimitr Mollov (1845 až 1914) se stal zakladatelem bulharského zdravotnictví po osvobození. V roce 1883 se ustavila „Varněnská vědecká lékařská společnost“ financující vědecké výzkumy. Jedním ze zakladatelů byl lékař Anastasij A. Goloviko (1850–1933) a jedním z jeho předních představitelů Angel D. Poskjulliev (1845–1935) Z té doby jsou v expozici vystaveny mikroskopy, vyšetřovací přístroje a nástroje. V letech Balkánské války zde působili čeští lékaři a zdravotní sestry vyslaní červeným křížem. Na fotografiích je vidíme s MUDr. Václavem Kafkou, kterému byla věnována vitrína na krátkodobé výstavě „Češi a Varna po osvobození“, instalovaná ve výstavním sále Archeologického muzea.

Z vybavení ordinace praktického lékaře zde nalezneme vyšetřovací stůl i psací stůl lékaře, vybavené ordinace stomatologa včetně dvou křesel, šlapací vrtačky a manipulačního stolku s rozloženými kovovými i kostěnými instrumenty, skřínku s nástroji, lékařský kuffík atd.

V jedné místnosti je vystaveno zařízení lékárny z počátku 20. století s porcelánovými i dřevěnými soustruženými lékárnickými nádobami, s prachovnicemi, loubkovými kruhovými i oválnými krabičkami, s třecími miskami, porcelánovým filtračním trychtýřem, s konvičkami, se skleničkami i hmoždířem, s karafami na vodu, unikátním petrolejovým vaříčem, s rovnoramennými vahami i vahami analytickými. Je zde i secesní skřínka se skly zdobenými leptáním, v níž jsou vystaveny léky té doby.

Navštívíte-li Varnu, navštívte i toto muzeum.

Ludvík Skružný

Muzea Varny

Při návštěvě Varny neopomeňte slédnout ani komplex muzeí a památníků Kulturně historického dědictví Varny, sestávajících z neobyčejně zajímavého *Archeologického muzea*, ve kterém je vystavena i rozsáhlá kolekce ikon 16. až 19. století, u zrodu které stál archimandrita Inokentij. Muzeum zaujímá celou budovu někdejšího dívčího gymnázia, v němž byly od roku 1906 prezentovány muzejní sbírky v suterénních místnostech a po obvodu vnitřního dvora. Druhým muzeem, které byste rozhodně neměli opomenout, je *Etnografické muzeum* umístěné v měšťanském symetrickém domě tzv. plovdivského typu, dokumentující způsoby obživy vesnického obyvatelstva, výrobu městských řemesníků, kupců, způsob bydlení měšťanů a lidový oděv obyvatelstva autochton-